

Nová pozícia vysokého školstva v regionálnom rozvoji

Ladislav SOJKA

Abstrakt

Príspevok popisuje rolu, ktorú by malo vysoké školstvo plniť v regionálnom rozvoji. Ide o tzv. tretiu rolu, ktorou je popri výskume a vývoji zapojenosť inštitúcií vysokého školstva do regionálneho rozvoja. Vysoké školstvo by malo byť priamo začlenené do programov výskumu a vývoja vykonávaného v rámci regiónu a malo by sa stať plnohodnotným aktérom v znalostných štruktúrach regiónu. Priamou zapojenosťou do regionálnych štruktúr je možné realizovať aj transfer tacitných znalostí, ktoré sa nedajú transferovať v kodifikovanej podobe.

Kľúčové slová

Región, regionálny rozvoj, transfer znalostí

1. Úvod

Vysoké školstvo sa v priemyselne vyspelých krajinách stalo komponentom regionálnej politiky. V rámci regionálnej štruktúry tvorí vysoké školstvo ťažko substituovateľný prvok, bez ktorého by bol regionálny rozvoj prinajmenšom v oblasti sofistikovanejšej produkcie takmer nemožný. Cieľom predloženého príspevku je na báze literárnych prameňov, ale aj na báze vlastných skúseností a štúdií autora príspevku analyzovať rolu, ktorú univerzity v regionálnom rozvoji plnia, resp. mali by plniť, zároveň načrtnúť nástroje pre vytvorenie pevnejších väzieb medzi jednotlivými aktérmi regionálneho rozvoja, s akcentom na väzby a pozíciu univerzít.

2. Rola inštitúcií vysokého školstva

Schiller (2006) tvrdí, že tradičné poslanie univerzít, teda výučba a výskum sa rozšíril na priame interakcie so stakeholdermi. Univerzity a verejné výskumné organizácie sa stali dôležitými komponentmi v regionálnom inovačnom systéme. Na druhej strane došlo k redukcií financií do verejných výskumných organizácií, čo posúva univerzity tým

smerom, aby sa správali viacej podnikateľsky. Zároveň konkurenčné tlaky akcelerujú inovatívne aktivity na úrovni firmy. Univerzity sú zodpovedné voči svojim stakeholderom, aby rozširovali svoje aktivity, zatiaľ čo privátne organizácie sú nútené hľadať všetky formy a zdroje pre získanie znalosti od externých producentov znalosti. Tento proces rezultuje do stúpajúcej intenzity transferu znalosti medzi univerzitami a priemyselnými organizáciami.

Od roku 1980 väzba medzi univerzitami a priemyselnou sférou začala získavať na význame. Etkovitz a Leysdorf (In: Schiller 2006), popisujú tento vzťah týchto troch subjektov, t.j. veda, priemysel a vláda, ako trojitú špirálu. Tradičné zabezpečovanie základného výskumu a výučba sú rozšírené o priamu zaangažovanosť do technologického rozvoja a inovačných procesov v privátnej sfére. Tieto dodatkové a komerčné aktivity univerzít predstavujú tretie poslanie, resp. tretiu rolu univerzít, popri výučbe a výskume.

Väzby medzi univerzitami a priemyselnými podnikmi sa menia v závislosti od stupňa inštitucionalizácie, napr. od najímania profesorov cez ad-hoc služby až po dlhodobé partnerstvo a spoločné výskumne vývojové centrá. Transakčné režimy sa menia na relačné.

V rozvojových krajinách univerzity hrajú významnú rolu v regionálnom rozvoji. Po prvé, rozširujú regionálnu poznatkovú základňu prostredníctvom svojich akademických sietí a tvoria vstupnú bránu pre príviv cudzích poznatkov do lokálnych podnikov (Petrufová a Kurhajcová, 2008). Po druhé, majú potenciál adaptovať cudzie poznatky z mimo regionálnych zdrojov a na báze nich produkovať adekvátne poznatky pre firmy regiónu. Tým sa redukujú náklady a otvárajú okná príležitosti pre lokálne firmy. Po tretie, aj verejné univerzity majú záujem na väčšej voľnosti, akademické slobody nevynímajúc. Prepojením na priemyselnú sféru získavajú zdroje pre doplnkové financovanie a celkovú väčšiu finančnú nezávislosť.

Javier Revilla Diez (2000) uvádza, že v dôsledku globalizačného tlaku sú firmy nútené neustále privádzať nové inovatívne produkty na trh. Komplexnosť inovatívnych procesov vedie k interakciám viacerých regionálnych aktérov. Verejné výskumné inštitúcie, najmä univerzity, sú jedným z rozhodujúcich aktérov, ktorý môže pomôcť lokálnym firmám

v inovačných aktivitách prostredníctvom svojich interregionálnych a intraregionálnych sietí. Môžu plniť funkciu producenta znalostí, distribútora znalostí z vedeckej do praktickej sféry a umožňovať prístup k zahraničným poznatkom. Ich úlohou je navyše produkovať nových znalostných pracovníkov. Verejné výskumné pracoviská, univerzity obzvlášť, teda čelia novej výzve z týchto dôvodov:

- nastal posun od elity k masovému systému univerzitného vzdelávania,
- nový akcent na celoživotné vzdelávanie,
- snaha o dosiahnutie väčšej efektívnosti vo verejnom financovaní,
- nástup nových foriem produkcie znalosti mimo univerzít (privátne a vnútrofirémne univerzity),
- nárast medzinárodnej konkurencie prostredníctvom dištančných programov ponúkaných prvotriednymi univerzitami, ako sú Cambridge, Oxford, ap.

Ako pripomína Kanter (1995; In: Diez, 2000), v budúcnosti v biznise majú šance obstať iba tie univerzity a priemyselné podniky, ktoré budú prepojené na globalizované celosvetové siete. Na základe experimentálneho prieskumu úlohy verejných výskumných inštitúcií dospel k nasledujúcim záverom:

- je potrebné relativizovať rolu výskumných ustanovizní v podnikateľskom inovačnom procese. Vertikálne zreťazení partneri, ako sú dodávatelia, odberatelia, majú väčší podporný vplyv ako majú výskumné ustanovizne. Malé a stredné firmy sa k takejto podpore vôbec nedostanú. Iba v prípade regiónu Štokholmu sa potvrdil významný prínos.
- pokiaľ sa výskumné ustanovizne zúčastňujú procesu inovácií, tak je to obvykle produktová inovácia. V prípade inovácie procesov pôsobia ako poradcovia a konzultanti. Spoločné vedenie diplomových a doktorandských prác je pomerne rozšírené. Naopak transfer vedcov z podnikateľskej sféry do výskumných ustanovizní je prakticky zanedbateľný.
- ukazuje sa, že iba výskumné ustanovizne na medzinárodnej úrovni môžu byť vhodnými partnermi pre výskumné ustanovizne. Funkcia výskumných ustanovizní je hlavne v transfere znalostí z okolia mimo regiónu pre lokálne firmy vo vnútri regiónu.
- regionálna úroveň sa neukazuje ako zaujímavá pre výskumné ustanovizne. Viac je pre nich zaujímavá národná a medzinárodná

úroveň. Vysvetľuje sa to tým, že zameranie výskumných ustanovizní a lokálnych firiem sa značne líši.

Kettunen (2006), sa zaoberá plánovaním regionálneho rozvoja vo vysokom školstve. Uvádza, že niekoľko dekád predtým si univerzity vo Fínsku bránili svoju autonómiu a vyhýbali sa priamemu kontaktu s priemyselnými organizáciami. V roku 2004 ministerstvo školstva Fínska uložilo úlohu, že vysokoškolské ustanovizne majú v každom regióne za úlohu zahájiť kooperáciu s podnikmi regiónu a vypracovať svoju regionálnu stratégiu. Ako nástroj pre implementáciu v baltickom regióne sa využíva princíp metódy Balanced Scorecard (BSC). Bolo treba revidovať znalosti ohľadne stratégie na univerzitách a zabezpečiť nástroje pre popis strategických plánov a na komunikovanie strategických plánov. Metodika BSC je užitočný nástroj pre popis sieťovej stratégie regionálneho rozvoja. Sieť je schopná definovať spoločné strategické témy, ktoré sú potom zohľadnené v strategických témach kooperujúcich organizácií. BSC zároveň pomáha definovať spoločné ciele, ktoré môžu byť alokované na implementáciu participujúcim organizáciám.

BSC zároveň pomáha pochopiť manažérom a zamestnancom v každej vzdelávacej inštitúcii, ako ich práca prispieva k stratégií siete.

Pokiaľ sa chápe podiel univerzity na regionálnom rozvoji ako tretia rola univerzít, potom si táto situácia vyžaduje zásadne nový prístup od univerzít, pretože doposiaľ univerzity túto rolu nespĺňajú. Táto rola vyžaduje viac ako iba vytvorenie siete medzi univerzitou a regiónom. Je potrebné akceptovať premisu, že tvorba znalostí je komplexný proces.

Rola univerzít môže byť chápaná z dvoch pozícií. *Prvá pozícia* je založená na tom, že všetky znalosti môžu byť kodifikované. Rola univerzít spočíva v tom, aby všetky znalosti boli kodifikované a stali sa čitateľnými pre užívateľskú sféru. Znalosť sa stáva produktom, ktorý môže byť ľahko transferovateľný k ďalším subjektom. Potrebné je iba vytvoriť „potrubie“, ktorým tieto znalosti potečú. To je prvý spôsob ktorý sa zakladá na tvorbe znalostí v autonómnych, homogénnych a zreteľne odlišiteľných disciplínach.

Druhá pozícia predstavuje aktívny konštruktivistický prístup, ktorý uznáva, že akcia a kontext ovplyvňujú proces tvorby znalostí. Táto pozícia smeruje k tomu, že know-how pochádza zo skúsenosti a reflexie

v kontexte, teda nie je izolovaný od tohto kontextu. V tejto súvislosti univerzita je jeden kontext, ktorého cieľom je kodifikácia znalostí a podnikateľské subjekty regiónu sú ďalší kontext, ktorého cieľom je tvoriť zisk. Podnikateľské subjekty nie sú zainteresované na znalostiach v tradičnej univerzitnej forme, t. j. ako kodifikované znalosti, ale na využití znalostí v procese aplikácie. Využitie znalostí vyžaduje know-how. Ak univerzity nemajú znalosti v takejto podobe vo forme know-how, potom je problém pri transfere znalostí. Kodifikované znalosti z univerzity nie sú predmetom implementácie v podnikateľských subjektoch. Toto je „spôsob 2“ tvorby znalostí, kde znalosť môže byť heterogénna, tranzientná a transdisciplinárna (Gibson a kol., 1994). Podstata je v tom, že mnohí regionálni aktéri, ako sú univerzity a podnikateľské subjekty, navzájom zdieľajú skúsenosti a stávajú sa inovatívnymi.

Podľa Gibsona (1994) nastáva posun k „spôsobu 2“. Pokiaľ sa týka produkcie znalostí. Znamená to zmenu produkcie znalostí na univerzite v súvislosti s treťou rolou univerzity. Inými slovami znamená to univerzitu, ktorá je integrovaná do procesu tvorby znalostí v podnikateľských subjektoch.

Predpokladom pre transfer znalostí je znalostná infraštruktúra. Pozostáva z dvoch zložiek. Prvá zložka je fyzická. Obsahuje informačné technológie, média na prenos, transportné prostriedky. Druhú zložku predstavujú univerzity, výskumné zariadenia a výučbové centrá. Význam fyzickej infraštruktúry je značný nemožno ho však preceňovať. V rámci znalostnej infraštruktúry je dôležité, ako sú znalosti začlenené. Ducatel (1988) tvrdí, že tieto znalosti nesídlia v hlavách niekoľkých znalostných pracovníkov, ale sú viac začlenené v spôsobe správania sa jednotlivcov. Je to zrejme najmä z japonských skúsenosti, kde existuje kultúra inštitucionálneho učenia v rámci organizácie. Práve spôsob akým sa organizácia dokáže učiť a zdieľať znalosti je kľúčom k úspechu japonských organizácií. Japonský model akcentuje dôležitosť tacitných znalostí a učenia metódou face – to – face.

Znalosti sú ovplyvňované lokálnym a globálnym interfejsom, ako aj lokálnym kontextom. Rovnako tak podmienky lokálnych faktorov a regionálny kontext dotvárajú a určujú „vzhlad“ a kvalitu učiaceho sa regiónu. Lokálny interfejs ovplyvňuje spôsoby akými sú informácie sprístupňované, ale hlavne transformované, aby kreovali nové znalosti

a inovácie. Ani nie informácie, ale lokálne znalosti majú pridanú hodnotu, oni nesú pečať regionálneho kontextu, v ktorom vznikajú. Dôležitým rysom učiaceho regiónu je priestorový a kultúrny kontext. Štúdie, ktoré vykonal Morgan a Cooke (1998) demonštrujú, aké rôzne druhy asociácií generujú rôzne regionálne odozvy.

Tieto komponenty znalosti a znalostnej infraštruktúry, ktoré sú situované v rámci globálneho/lokálneho interfejsu, sprostredkované podmienkami lokálnych faktorov, regionálnou infraštruktúrou a lokálnou kultúrou, tvoria skelet učiaceho regiónu. Učiaci región poskytuje rámec pre analýzu hodnoty znalostí pre lokálnu ekonomiku, zároveň poskytuje model pre analýzu prínosu univerzít k ekonomickému rozvoju.

Kľúčové problémy učiaceho regiónu je možné definovať nasledovne. Ako navzájom prepojiť tri druhy učenia, a to: učenie na akademickej pôde, učenie v systéme školského vzdelávacieho systému a učenie v praxi v rámci podnikového vzdelávacieho systému. Kreovanie učiaceho regiónu teda závisí hlavne na kvalite ľudských zdrojov a na inštitucionálnom mechanizme, ktorý podporuje kreatívne učenie. Centrálnym prvkom tejto infraštruktúry sú práve univerzity (Goddard, 1977). Rola univerzít už nie je iba v podpore zamestnanosti v regióne, ale aj v podpore jednotlivcov pri dosahovaní ich potenciálu, vo vývoji kultúry flexibility, v učení a v príspevku k inštitucionálnym regionálnym inováciám. Univerzity by mali pre regionálnych aktérov ponúknuť najmä lokálne relevantnú produkciu znalostí, bránu ku globálnym informačným zdrojom, formáciu ľudského kapitálu, kreovanie flexibilnej, adaptabilnej pracovnej sily, zabezpečovanie vodcovstva v rámci formálnych aj neformálnych komunitných štruktúr.

Pre plnohodnotné využitie potenciálu univerzít doposiaľ nie sú ešte uspokojivo vyriešené dva problémy: problém úzkej a nedostatočnej metriky a tradične úzky pohľad univerzít na rolu, akú majú v regionálnom rozvoji. Problém merania prínosu univerzít k regionálnemu rozvoju sa uskutočňuje spôsobom ktorý Garlick (1988) nazval pasívny ekonomický prístup. Tieto prístupy kladú akcent na také oblasti, ako je priemyselný rozvoj a pracovný trh. Potom sú to samozrejme aj ukazovatele, ktoré merajú výkonnosť. Ďalšia oblasť, v ktorej univerzity majú svoje pole pôsobnosti, je tvorba sprostredkovateľských organizácií, napr. pre transfer technológií a regionálnych rozvojových agentúr.

Rola univerzít je ale pochopiteľne širšia. Úlohou univerzít je vytvárať v rámci univerzity a v oblasti pôsobnosti univerzity, kapacity (zásobníky) ľudského kapitálu. Goddard (1997) uvádza viacej spôsobov akými to môžu univerzity robiť. Ide o kariérny rozvoj vlastných zamestnancov, zvyšovanie vzdelanostnej úrovne lokálnych manažérov, tvorba lokálnych podnikateľských návrhov vyplývajúcich z globálnych podnikateľských aktivít, otváranie cesty ku globálnym znalostiam pre malé a stredné podniky regiónu, zabezpečovanie vodcovskej role v rámci občianskej spoločnosti regiónu.

Nie všetky učiace sa regióny sú situované okolo univerzity, avšak univerzity nepochybne produkujú znalosti a sú kritickým komponentom regionálnej znalostnej infraštruktúry. Z toho dôvodu rámec učiaceho regiónu poskytuje vhodný kontext pre hodnotenie príspevku univerzity k lokálnemu ekonomickému rozvoju. To, čo je v súčasnosti navrhované, je posun od úzkeho chápania ekonomického rastu smerom ku konceptu učiaceho regiónu. Ak už je utvorený rámec pre ekonomiku založený na báze učenia, potom je už možné alokovať tam inštitúcie charakteru vysokého školstva a následne analyzovať ich prínos.

Celkove je možné tvrdiť, že kľúčovou charakteristikou učiacich sa regiónov je spôsob, akým sú znalosti transferované od jednej skupiny subjektov regiónu k druhej skupine, aby sa vytvoril systém učenia. Univerzity v tomto ohľade majú nezastupiteľnú rolu.

3. Záver

Klasická rola univerzít spočívala v zabezpečovaní vysokokvalifikovanej pracovnej sily. V súčasnosti sa od univerzity požaduje viac. Zjednodušene sa dá povedať, že prvé dve roly univerzity nie sú nejako špecificky orientované na ekonomické a sociálne ciele regiónu. Ostatní aktéri regiónu od univerzity obvykle požadujú aktívny príspevok k rozvoju regiónu. Tento aktívny príspevok sa nazýva tretia rola univerzity. Pokiaľ univerzity nezačnú seriózne diskutovať o tejto tretej role, hrozí riziko, že budú marginalizované a stratia rolu kreátora znalostí. Príčina spočíva mimo iného aj v tom, že univerzity sú viac včleňované do konkurenčného, trhom dynamizovaného prostredia a sú stále viac vystavené konkurenčným tlakom od iných producentov znalostí.

LITERATÚRA

- ALI TAHA, V. (2009). Vznik učiacich sa regiónov a vytváranie systémov celoživotného vzdelávania na Slovensku. In: *Journal of Management and Business: Research and Practice. Časopis pre management a business: Výskum a prax.* Číslo 1–2, ročník 1, 2009. ISSN 1338-0494. s. 153
- BRULIN, G. (2001). The third Task of Universities or how to get Universities to serve their Communities. In: Reason and Harbury H (eds) *Handbook of action research*. Sage London, pp 440-446.
- COOKE P., MORGAN, K. (1998) *The Association Economy*. Oxford university Press, Oxford.
- DIEZ, J. R. (2000) *The importance of public research institutes in inovative networks- empirical results from the Metropolitan Inovative Systems Barcelona, Stockholm and Vienna.* European Planning Studies. Abingdon: Aug. 2000. Vol.8, Iss4; pg 51, 13 pgs.
- DUCATEL, K. (1998). Learning and skills in the knowledge economy, DRUID Working paper 98-2, University of Aalborg. In: Keane J, Allison Janelle: *The intersection of learning region and local and regional economic development.* Regional Studies; Dec. 1999; 33, 9, °ABI/ Inform Global.
- ETSKOWITZ, H., LEYSDORF (2000). The dynamics of Inovation: From national systems and „mode 2“, to a Triple Helix of university – industry – governmental relations. *Research policy*, 34, 411-424
- GARLICK, S. (1998). *Creative Associations in Special Places: Enhancing the Role of Universities in Building the Competitive Regional Economies.* DETETAYA, Canberra.
- GODDARD, J. (1997). *Universities and Regional development: an overview.* <http://www.ucl.ac.uk/ucurds/univ/imhe-97.hm>. INDERGARD, M. (1997). Community based restructuring. *Institutions bulding in the idustrial Midwest.* Urban Affairs Review .32(5), 662-82.
- KARLSEN, J. (2005). *When regional development becomes an institutional responsibility for universities: The need for a discusion about knowledge construction in relation to universities' third role.* AI and Soc. (2005) 19; 500-510.
- KEANE, J., ALLISON, J.: *The intersection of learning region and local and regional economic development.* Regional Studies; Dec. 1999; 33, 9, °ABI/ Inform Global.

- LUNDWAL B.A., JOHNSON, B. (1994).The learning economy.Journal of Industrial Studies 1(2), 23-42
- PETRUFOVÁ, M. – KURHAJCOVÁ, L. *Education of Managers- Neccesary Assume of Manager Proficiency.Management in the Time of Global Change and Uncerteinity.* Zborník z konferencie. Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta manažmentu, 2008. ISBN 978-80-8068-849-3.
- PUTMAN, R,D. (1993). *The prosperous community; social capital and public life.*The american Prospect 13, Spring pp 35-42.
- SCHILLER, D. *Nascent inovacion Systems in Developing Countries: University Responses to Regional Needs in Theiland.* Industry and Inovacion. Sydney: Dec. 2006. Vol.13, Iss. 4;pg 481, 24 pgs.
- SOJKA, L. *Metódy zdieľania znalosti.* In: Manažment - teória, výučba a prax 2007 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie; 27.-28. septembra 2007, Liptovský Mikuláš. - Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M.R. Štefánika, 2007. ISBN 978-80-8040-327-0. s. 92-97.

Adresa autora

doc. Ing. Ladislav Sojka, CSc
Katedra manažmentu
Fakulta manažmentu
Prešovská univerzita v Prešove
Ul. 17.Novembra č. 1
tel.: 051/ 7570 437
e-mail: lsojka@unipo.sk